

“Evet, işte komünistim...”

Atatürk “Bu çocuğa yazık oluyor” demiş ama Mareşal Çakmak karşı çıkmış, Nâzım Hikmet on iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. 11. yılda hastalanmış, saliverilmesi için kampanya düzenlenmişti. Gazeteci Yalman’a göre “Bu bir adli hata”ydı.

RECEP BİLGİNER

Moskova’da, bir apartman dairesi. Yuvarlak yemek masasının çevresine dizilmişiz. Ben, gazeteci Oğuz Akkan, sevgili Ara Güler, Vera, Nâzım Hikmet ve Vera’nın ilk kocasından olma güzel kızı. Sovyetler Birliği yazarlar kuruluşunun tercümanı Vera da yanımda. 1980 yılının Eylül ayı.

Türkiye yazarlar temsilcisi olarak, Bakü yakınındaki Gence şehrinde kutlanacak Gençeli Nizami’nin doğum yıldönümü törenlerine katılmak üzere de Moskova’dayım. O zamanlar, Sovyet topluluğunda, nereye gitmek istenilse, önce Moskova’ya uğranacak. Oradan ayrı bir vize alınacak. Böyle bir uygulama var. Cem Yayınevi kurucusu Oğuz Akkan, bu buluşmayı ayarladı. Çünkü, o dönemde, Cem Yayınevi, Nâzım Hikmet’in tüm şiirlerini yayımlamakta. Yasaklı dönem bitmiş, kitaplar piyasaya çıktıkça kapış kapış. Şairin şiirlerinin, elden ele, dilden dile gizlice dolaştırılmasına gerek yok. İsteyen kitapçılardan satın alıp evine götürüyor, bir yakınına bir dostuna armağan edebiliyor.

Gerçi, 1940 yıllarına gelirken, okulda, arkadaşlarla Nâzım Hikmet’in şiirlerini ezberledik. O günlerden bugüne belleğimde kalan en canlı şiir “Gece Gelen Telgraf”tır. “Gece Gelen Telgraf üç heceden ibaret: O öldü.

Nâzım Hikmet, Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi’nde uzun senelere mahkûm edildikten sonra, şiirlerini açıktan açığa okuyamaz olduk. Hatırlarım, bir gün ders bitiminde edebiyat hocamız, “Eğer başınıza bir iş gelmesini istemiyorsanız, artık, bu şiirleri açıktan açığa okumayın” demişti.

Bizim kuşağın belleği, o zamanlar bir bilgisayar duyarlılığındaydı. Yasaklardan dolayı böyle gelişmişti. Her kitabı, her zaman, her yerde bulamadığımız için, her okuduğumuzu ezberleyip bellek arşivimize istif etmek zorunda olduğumuz için. Belki, bu niteliklerimiz için, hâlâ, birçoğumuz:

O mavi gözlü bir devdi / Minnacık bir kadın sevdi / Mini minnacıktı kadın / Rahata acıktı kadın

diye mırıldanabiliyoruz kendi kendimize.

Bu dizeler kafamdan geçerken, Vera Tulyakova Hikmet, Nâzım Hikmet’le ilk karşılaşmasını, ilişkilerinin nasıl ilerlediğini anlatıyordu. İlk kez, 1955 yılının Aralık ayında karşılaşmış onunla.

O günlerde, Sinema Enstitüsü’nü yeni bitirmişti. Çocuklara gösterilmek üzere bir film yapma görevi verilmiştir kendisine. Filmin konusu bir Arnavut halk masalından alınmadır. Ama, çevresindeki hiç kimse, Arnavut halk yaşamı hakkında en küçük bir bilgi sahibi değildir. O günlerde, Türk şairi Nâzım Hikmet, Moskova’da ünlenmiş biridir. Ve böylece Nâzım Hikmet, yapılan o filme danışman olarak işe başlar.

Vera, o sırada yirmi üç yaşındadır. O günleri, Nâzım’ın özelliklerini, nasıl evlendiklerini tatlı tatlı anlatıyor.

Artistik bir havası var. Kendi yaşamını oynuyor ama, hareketleri ölçülü. Sözcükleri ustaca seçiyor. Anlattığı şeylerin önemsenmesini ister gibi.

Nâzım Hikmet, yarı görevli, yarı davetli olarak gittiği Avrupa kentlerinden sık sık mektup yazarmış ona. Hatta, Moskova’ya dönmeden önce, gittiği yerlerdeki toplantılarda çekilen fotoğraflarını da göndermiş Vera’ya. Duvarlardaki fotoğraflardan bir bölümü de Nâzım’ın oralardan gönderdiği fotoğrafları. Bunları övünçle anlatıyor Vera:

- Nâzım beni çok severdi. Tabii ben de Nâzım’ı. Birbirimizden uzak kalmaya ne o dayanabilirdi, ne de ben! Şimdi o yok artık. Ama bu evde, evin her köşesinde onun anıları var. Ben de bu anılarla yaşıyorum.

Bir ara, Nâzım Hikmet’in eserlerini yayımlayan Cem Yayınevi’nin sahibi Oğuz Akkan’la, telif hakları konusunu konuşurken dedi ki:

- Ben, kitaplarının bütün telif haklarını Nâzım’ın oğluna bıraktım. Almadım, bundan sonra da almayacağım.

Beni burada öldürecekler...

Vera, çeşitli dönemlerde Türkiye’den Moskova’ya gelmiş, orada yerleşmiş Nâzım Hikmet’in ideal arkadaşlarından da yakınıydı. “Nâzım’ın ölümünden sonra, hiçbiri beni arayıp sormadı. Adeta ilişkilerini kestiler.

Kimdi Nâzım’ın ideal arkadaşları:

En başta, Azerbaycanlı Ekber Babayev, İhmalyan kardeşler, Vartan İhmalyan, çocuk hikâyeleriyle ünlü, kardeşi Jak İhmalyan da ressam. Moskova’da kaldığımız sürece, birkaç kez Vartan İhmalyan’ın evine gittik. İstanbul’da Kumkapı’da doğup büyümüş olan anneleri, bize Türk köfteleri yaptı. Her seferinde “Ne işim var benim buralarda. Kumkapı’da, komşularıyla, dostlarıyla gül gibi yaşıyordum. Beni buraya gurbet ele getirdiler. Beni burada öldürecekler” diyordu.

İhmalyanlar’ın annesinin bir iddiası vardı. O sıralarda ölen ressam oğlu Jak’ın Ruslar tarafından öldürüldüğünü söyleyip duruyordu, Ara Güler’le bana. Ona göre doktorlar, baskılarından hasta Jak’ı zamanında ameliyata, kasten almamışlar ve ölümüne sebep olmuşlardı. Jak İhmalyan’ın tabloları, o günlerde Gorki Caddesi’nde, bir galeride sergileniyordu.

Vera’yı ziyaretimizin arkasından, tanıştığımız Türkleri de ziyaret ettik.

Ekber Babayev, Nâzım Hikmet’in en yakın dostu ve dert ortağıydı. Biz gittiğimizde ya taktaydı. Yeni bir ameliyat geçirmişti. Çok istediği halde, vize alamadığı için Türkiye’ye gelememişti.

Adlarını saydığım bu Türkler, Vera’yı pek sevmiyorlardı. Onlara göre nedeni şuydu:

Vera’nın, Nâzım’la evlenmeden önceki kocası Rus doktordan bir kızı olmuştu. Ondan ayrılıp Nâzım’la evlendikten sonra, sık sık, ilk kocasıyla birlikte oturan kızını ziyarete gidiyormuş. Hemen her hafta, Cumadan gidip Pazartesi dönüyormuş. İşte arkadaşlarının anlatıklarına göre, bu süre içinde, Nâzım tek başına, evinde kıskançlık krizleri geçiriyormuş.

Vera, Sinema Enstitüsü’nde görevli olduğu için, bu ziyareti, ancak hafta tatilinde yapabiliyormuş. O arkadaşları, bu yüzden Vera’yı suçluyorlar ve “Nâzım’ı çok üzdü” diyorlar.

Onlara göre, boşanmış olsalar da, eski kocası, kızının babası, ortak anıları var. Ya bu anılar depresirse. Ya eski özlemler, alışkanlıklar harekete geçerse. Daha bir sürü sorun, bir burgu gibi kemirmiş şairin beynini. Eski ideal arkadaşları, “İşte bu kuşuklar yedi bitirdi Nâzım Hikmet’i” diyorlar.

Vera’nın bugünkü hali...

Ama, Vera da, kızı ile çok sevip evlendiği Nâzım Hikmet arasında zor günler geçirmişti herhalde.

Vera'ya, 1950 yılına doğru, Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'i gördüğümü söyledim, çok heyecanlandı, gözlerime dikti gözlerini. Belli ki, Nâzım'dan konuşmamı istiyordu. Ona, çalıştığım Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'la birlikte, Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'i ziyaret ettiğimi söyledim. Ama, bu karşılaşmada, ben, ona sadece selam verdim, elini sıktım. Hayran ve merakla dinledim. İnce, yumuşak bir sesi vardı. İnsanın gözlerinin içine bakarak konuşuyordu. Şiir hevesli, genç bir gazeteci olarak, ünü dünyayı sarmış, Türk şiirini ve şairlerini etkilemiş, okul sıralarında, öteki arkadaşlarım gibi şiirlerini ezberlediğim bir şair karşımdayım. Yalman konuşuyor, o konuşuyor, ben sadece dinliyordum.

-Sizinle ilgilenmedi mi diye sordu Vera.
-İlgilendi. Almet Emin Yalman'la konuşurken, sık sık bana doğru dönüyor, sanki benimle konuşuyormuş gibi davranıyordu.

Konuşma, cezaevi müdürünün odasında geçiyordu. Konuşulan konu, şairin Kurtuluş Savaşı Destanı'nın Vatan gazetesinde yayımlanmasıydı. Bunu A. E. Yalman önerdi ona. Bir an gözleri uzaklara dalar gibiydi. Şiirlerinin okunması yasak bir dönem. Ama, üst kademe yöneticilerle siyasetçiler, gizliiden gizliye, elerine geçirdikleri yeni şiirlerini okuyorlardı. 950'den sonra bile, Bakanlar Kurulu toplantısında bile, okunduğu söyleniyordu. Bir keresinde, Ankara'dan İstanbul'a uçakla dönerken, yan yana oturduğumuz Son Havadis gazetesi sahiplerinden Sinan Bosna cebinden çıkardığı kâğıtta yazılı olan "Bir Gemi kalkar Varna önünden/Boğaza doğru" şiirini okudu. O dönem milletvekili olan Sinan Bosna, okuduğu şiiri dönemin emniyet genel müdüründen almıştı.

Vera, hayretler içinde dinledi anlattıklarımı.

Destan yayımlanmadı...

Nâzım Hikmet, Ahmet Emin Yalman'ın önerisini olumlu karşıladı. Hem memnundu, hem de yavrusu elinden alınmak istenen bir ana gibiydi. Belki de, hükümetçe ya da başka bir etki ile destan yayımlanmaz endişesini taşıyordu. Bunu bazı sözleriyle de ima etti. Ama, Yalman kesin kararlı olduğunu, engel tanımayacağını bildirdi.

Destanın Vatan'da yayımlanacağını, Bursa dönüşü, gazetede ki genç arkadaşlara fısılda-
dığım da, hepsi, sevinçle bağırды. Arkadaşlarla, sık sık, şairden birkaç mısra okurduk. Bu haber üzerine aramızda adeta bir yarış başladı. hangimiz daha çok ezberden okuyabiliyoruz diye.

O geceki yemekte Vera, destanın neden Vatan gazetesinde yayımlanmadığını sordu. Ona dedim ki:

-Gazetede ki arkadaşlar, destanın yayımını heyecanla beklerken, Yalman tekrar gittiği Bursa'dan üzgün döndü. Çünkü şair destanın Vatan gazetesinde yayımlanmasından vazgeçmişti.

-Sebeb ne diye, tepki gösterdi Vera.
-Yalman şaire, destanın tümünü yayımlamaktansa, can alıcı bölümlerinin yayımlanmasının daha iyi olacağını söylemiş. Böylesi daha etkili olur demiş. Destanın kimi bölümlerinin durgun olduğu gerekçesiyle, böyle düşünüyoruz, demiş.

Bu sözleri duyan Nâzım Hikmet'in tutumu ve tepkisi açık ve kesin olmuş:

-Ya hep, ya hiç!
A. Emin Yalman gazetesinin başyazarı ve anonim şirketin de başkanı ama, yönetim kurulu böyle istemiş olduğumuza göre. Oysa, Yalman liberal görüşlü bir gazeteciydi. Katılmadığı düşüncelerin bile açıklanmasında, hatta, gazeteye basılmasından yanaydı. Şim-

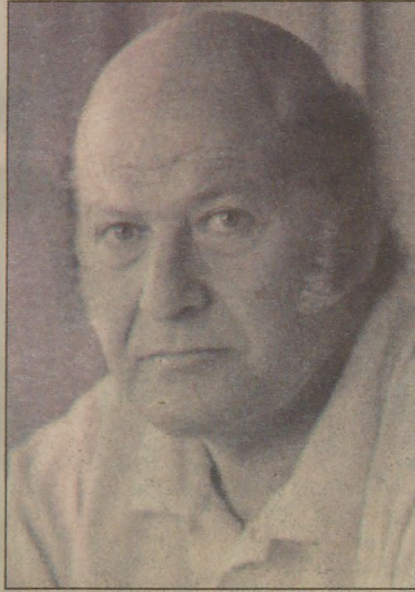
Abdülbaki Gölpınarlı (yazar)

Bedri Koraman (karikatürist)

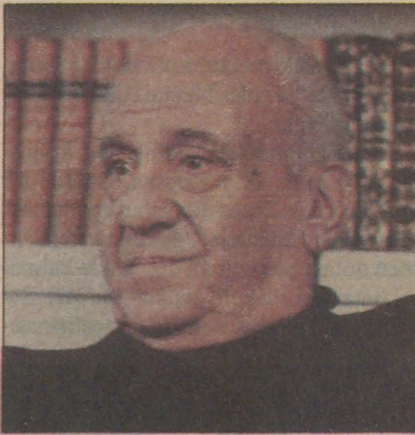
Peride Celal (yazar)

Cüneyt Gökçer (tiyatro sanatçısı)

Nâzım'ı serbest bırakın...

Bir grup aydın 1950'de imza toplamış ve Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını istemişti. Metni imzalayanlar şunlardı: Dr. Adnan Adıvar, Halide Edip, Nadir Nadi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Vâ-Nû, Prof. Siddik Sami Onar, M. Ali Aybar, Yaşar Nabi, Zekeriya Sertel, Ömer Rıza Doğrul, Ahmet Emin Yalman, ERCÜMENT BEHZAT LAV, Bedri Koraman, Sinan Kırle, Sabahattin Eyuboğlu, Recep Bilginer, Refik Halid Karay, Ekrem Reşit Rey, M. Faik Fenik, Neyzen Tefrik, Peride Celâl, Mîna Urgan, Prof. Ali Fuat Başgîl, Ali Naci Karacan, ressam Zühtü Müridoğlu, Abdülbaki Gölpınarlı, İbrahim Çallı, Refik Fersan, Cüneyt Gökçer, H. Ferit Alnar, Adnan Saygun, Cahit Sıtkı Tarancı, Nurullah Ataç, Prof. İrfan Şahinbaş, Oktay Rifat, Mesut Cemil, vb.

Nadir Nadi

dikilerin çoğu gibi holding sahipliğinden değil, meslekten gelen bir gazeteciydi. gazetecilik ilkelerine sıkı sıkıya bağlıydı. Onun için gazete başlığının altına "Doğruya doğru, eğriye eğri" diye yazdırmıştı.

Vera bir süre sustu. Sonra, yeniden başladı Nâzım'la ilgili anılarını anlatmaya.

-Geceleri ışıkları söndürmezdi. Lambalar gün ışığına kadar yanık kalırdı.

-Hapishane alışkanlığı, dedim.
-Ama niye, diye sordu hayretle.

-Herkesin ne yapacağını kontrol etmek için. Sık sık da. gece kontrolleri olur. Onun için.

Daha sonra. Nâzım'ın affedilmesiyle ilgili girişimlerden söz ettim. Bu girişimlerin içinde ben de vardım. dedim.

Af dilekçesinin altına imza atan -sanırım 145 kişi- hiç eksiksiz kimi çevrelerce "komünist" damgasını yemişti. Hatta, kimi partilerin militanlarına, ya da öğrenci derneklerin-

likle yakın tarihimizin olaylarını doğru ve tarafsız bir gözle belirlemek, yorumculara ışık tutar.

Nâzım Hikmet, bazı İstanbul gazetelerinde "Orhan Selim" takma adıyla günlük yazılar yazar. Nitekim, Peyami Safa için yazdığı o uzun şiirinin bir yerinde "Aranızda görünce benim Orhan Selim adlı dilsiz gölgemi,/Hemen gazı alıp gemi/ Faşisto demokrato liberal deyip/ Bir jurnal yazıp Delikanlıyı yere çalmak/ Ve bir miktarı münasip ele almak istedin/ Elimden alıp almama bir şey diyemem ama/ Biz gölgemizi bile çiğnetmeyip adama/ diye kükrer."

Onun başını derde sokak ilk yazısı "Heraklit'i düşünürken" başlığını taşır. Bu yazı üzerine kimi yazarların ve gazetelerin saldırısına uğrar. O dönemin modası belli: Solculuk. Nâzım'ı gözaltına alırlar. Tutuklarlar. Sonunda aklanır ama, bir kez damgalanmıştır. Yapışkan bir boya gibi, bu damga ölünceye kadar bırakmazşairi.

Çocuğa yazık oluyor...

Arkasından Serteller'in çıkardığı Resimli Ay dergisinde yayımlanan "Eski putları kırılım" yazısı üzerine tartışmalar başlar. Suçlamalar genişler.

Bu yazı ve suçlamaların arkasından "Ordu ve donanmayı şiirleri ile isyana teşvik eder" diye Donanma Mahkemesi'nde 29 Ağustos 1938'de 12 yıl hapse mahkûm olur. Bursa Cezaevi'ne kapatıldığında, Bursa Cumhuriyet Savcısı İzzet Akçal'dır. Daha sonra Rize'den Demokrat Parti milletvekili ve Devlet Bakanı olan Akçal, Nâzım Hikmet'e yakınlık gösteriyor.

O dönemde kulaktan kulağa dolaşan bir söylenti var.

Atatürk Nâzım Hikmet'i beğeniyor, sık sık "bu çocuğa yazık oluyor" diye yakınıyor. Hatta bir gün, o ünlü sofrasına bile çağırıyor ama, şair gitmiyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üç önemli başından Atatürk böyle düşünüyor ama, söylenenlere göre, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak şairin affedilmesine sürekli karşı çıkıyor. Ama, Başbakan İnönü için, "O deniyor, ortada. Olaya hep ölçülü yaklaşıyor."

Nâzım Hikmet'in 12 yıl hüküm giymesinin ardından on bir yıl geçiyor.

Ahmet Emin Yalman, Vatan gazetesindeki baş yazısında "Tevfik Fikret ve Nâzım Hikmet" başlığı altında iki şairi aynı tür haksızlıklara uğramış gösteriyor. Derhal çeşitli tepkiler geliyor basından ve aydın çevresinden.

Vatan gazetesinde, Avukat Mehmet Ali Sebük, şairin uğradığı haksızlığı, yakın bir geçmişte Fransa'da patlak veren Dreyfus olayına benzetiyor. "Bu bir adli hatadır. Düzeltilmelidir" diyor. Karşı görüştekiler "Nâzım Hikmet bir komünisttir, cezasını çekmelidir" diye yükseltiyorlar seslerini.

Ama Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletler'de attığı imza gereği 1946'da çok partili yaşama adım atıyor. Nâzım Hikmet'in 1938 yılında ortaya attığı "Eski putları kırılım" çıkışına başkaları da katılıyor. Kimileri korkakça, kimileri cesurca bu fikir üzerinde konuşup yazmaya başlıyor. Şairin karşıtları affedilmesine şiddetle karşı çıkarken, dostları affı için uğraşiyor.

Sözünü ettiği Vatan'daki yazıda deniliyor ki:

-Nâzım Hikmet karaciğer hastalığına rağmen, on iki yıldır hapistedir. Bu komünizme karşı verimli bir tedbir değildir. Tam bir gaflet halinde komünizme hizmettir.

Bu tartışmalar sürerken, Vatan gazetesi Başyazarı A. Emin Yalman, Nâzım Hikmet'i, Bursa Cezaevi'nde ziyaret ediyor ve ona diyor ki:

-Sizin vatanınızı sevmediğiniz söyleniyor. Rusya'da sizin adınıza bir pul çıkarılmış. ➤

ce, bu konu ile ilgili toplantılar yapılır, dilekçede adı geçenler bir bir okununca salonda yuh sesleri yükseldi. O af dilekçesinde imzaları olan kimi ünlüleri buraya almak istiyorum. Dilekçe şöyle başlıyor:

Cumhurbaşkanlığı yüce katına.
..Biz aşağıda imzaları bulunan Türk aydınları, şair Nâzım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılmasını sizden ve yüksek meclisin asil vicdanından bekliyoruz.

Yıl 1950 ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü.

Gelelim, bu af dilekçesinden sonraki gelişmelere:

Konu, giderek basında yaygın bir biçime dönüşüyor. Kimi, Nâzım Hikmet'i suçluyor, kimi, onun büyük bir Türk şairi olduğunu yazıyor. 950 yılına böyle giriyor basın. İşin içine siyasetçiler de karışıyor. İlerde, bu konuları derinlemesine ve genişlemesine incelemek isteyenlere, ışık tutar diye, konu çevresinde dolaşmakta yarar görüyorum. Çünkü, özel-

■ Bulgaristan'da bir okula adınız verilmiş. Şiirleriniz komünistler tarafından çeşitli dillere çevrilmiş.

Nâzım Hikmet tepki gösteriyor:

- Bunda benim suçum ne? Vatansızlığım gelince, ben bu memlekete diliyle bağlıyım. Benim için hayatta, bundan kuvvetli bir bağ yoktur. Türk dilini terennüm eden, memleketi sevdiğini bütün varlığı ile ispat eden, onun uğruna her acıyı ve fedakârlığı göze alan bir insanın vatansızlığından nasıl şüphe edilir."

Vatan gazetesinin bu konudaki yayını üzerine, konu, yavaş yavaş kamuoyunun malı olmaya başlar.

Yalman- Hikmet yakınlığı...

Yalman anılarında, bunu şöyle anlatır:

"Nâzım'ın eski arkadaşı Valâ Nurettin, Ahmet Emin Yalman'ı görmek için, Vatan gazetesine gelir. Nâzım Hikmet'ten aldığı mektubu Yalman'a gösterir. O mektupta özetle şunlar yazılıdır: Ben ne yapmışım? Türk ordu ve donanmasını, Alman faşizminin dünyaya ve hele memleketime saldırmaya teşvik edecek kadar namussuzluk yapmış da, hastalığı için cezasının mühim bir kısmını çektiği için affedilmiş bir insan durumuna düşmek istemem. Çünkü suçsuzum. Ordu ve donanmayı isyana teşvik etmiş değilim. Her şeyden önce Türk umumi efkârına bunun anlatılması, halkın gözünde temize çıkmak, yani gerçeklerin meydana dökülmesi lazım. Ahmet Emin Bey'e de bir mektup yazdım. Sen istersen bu mektubumu da kendisine oku."

Nâzım Hikmet'in, aynı zamanda, doğrudan doğruya Ahmet Emin Yalman'a yazdığı mektubun içeriği de şudur:

"İktisadi, felsefi sosyal vicdanı kanaatları sizinkilere hiç uymayan, fakat on iki yıldır en basit kanun anlayışlarına aykırı olarak hapis-te yatan bir yurttaşınızın bu durumunu açığa vurmaktan çekinmeyecek kadar medeni cesaret gösterdiğiniz için sizi tebrik ederim. İnsanların memleketleri, hakları, kanaatları uğrunda ölümü bile göze alarak bardak su kolaylığı ile içtikleri bir tarih devrinde yaşıyoruz. Bu devir yığın halinde kahraman yetiştiriyor. Bundan dolayı benim şahsen, memleketime ve halkıma duyduğum sevdâ yüzünden hapislerde hastalıklara tutulmam ve anemin bu yüzden gözlerini kaybetmesi o kadar önemli bir şey olmasa gerek... Ben, kendime merhamet dilenmiyorum. Sadece, bir yurttaş olarak, benim şahsımda süregelen ve memleketin anayasasına taban tabana zıt olan

N. Hikmet, Yalman'a "Bu devir yığın halinde kahraman yetiştiriyor" diye yazmıştı...

bir kanunsuzluğa son verilmesini istiyorum. Dileğim, en hafif tabiri ile bir adli hatanın açığa vurulmasına ve böyle adli hataların tekrarlanmamasına çalışmak sureti ile memlekete hizmet edilmesidir."

Yalman, bu iki mektubu okuduktan sonra, hemen Bursa'ya gider. Nâzım Hikmet'le konuşur. Ona der ki:

- Nâzım Hikmet Bey, sizinle açık konuşmak istiyorum. Siz müstesna değerinde bir Türk edibisiniz. Bütün dünyanın kıymet verdiği bir şahsiyetiniz var. Uğradığınız felaketlerden dolayı ben üzüntü duymakla kalmadım, yazı arkadaşım avukat M. Ali Sebük'den, bu haksızlığın tamiri için çalışması-

nı istedim. Siz kendisine demişsiniz ki: Benim yüzümden kimseye zarar gelmesini istemem. Benim bir komünist olduğumu unutmayın. Ben bu sözünüzü sizinle tartışmaya geldim. Ben sizi, Türk milletinin öz malı olan bir fikir adamı, Türk dilini en iyi terennüm edenlerden bir edip, vatandaşlarının sefalet ve ızdırabını duymakta pek çoklarımızdan daha hassas bir insan diye tanıyorum.

Bence askeri yargılama usullerimiz ıslaha muhtaçtır. Komünizme en başarılı müdahale usulü itidal ve iknadır. .. Benim görüşümden ne kadar aykırı olursa olsun her samimi düşünce hakkında saygı duyarım. .. Samimi ve ileri görüşlerin bir topluluk içinde serbestçe

ifade edilmesini o toplumun zindeliğine bir alamet sayarım. Bugün ileri fikir maskesi altında işletilen entrika ve baskı ocağını en içten bir riyakârlık sayarım. Bugün, komünist sözü umumi kullanılış şekliyle 'Körükörüne Moskova ölçüsüyle düşünen bir yobaz manasını taşıyor.' .. Siz, Moskova'ya bir kâbe gözüyle bakan ve onun kölesi olan bir adam mısınız?

Nâzım Hikmet'in cevabı anlamlıdır:

- Hayır, ben böyle bir adam değilim. Benim kâbem, memleketimin ve milletimin sevgisidir. Ben bu milleti çok seviyorum. Yüksek meziyetleri dolayısıyla layık olduğu sevgiyle seviyorum. Türk milletini sevmeyi iyi bilen birini daha tanıyorum. O da Şeyh Bedrettin'dir. Onun rütbesine erişebilmek en büyük emelimdir. Hakka, eşitliğe, insanların kardeşliğine ait fikirleri Şeyh Bedrettin, Marks efendiden çok zaman evvel ortaya koymuştur."

Yalman'ın sorusu devam eder:

- .. İster komünist, ister Marksist, ister sosyalist olsun, hür vicdanın objektifliğinden nasıl vazgeçersiniz?

N. Hikmet sorunun altında kalmaz:

- Ben Karl Marks'ı birçok gerçeği gören bir fikir adamı olarak tanırım ve severim. Fakat gerçeklerin yalnız onun tarafından görüldüğüne, onun dışında gerçek olmadığına, diğer birinin insanların gittiği ve gideceği yolu daha iyi göremeyeceği yolunda sabit bir inancın esiri değilim. Böyle bir görüş tarzı fikir ve hayali bir cendereye sokmak demektir. Ben cendereye girmeye razı değilim. Hayal ufklarının geniş ve hudutsuz olmasını isterim.

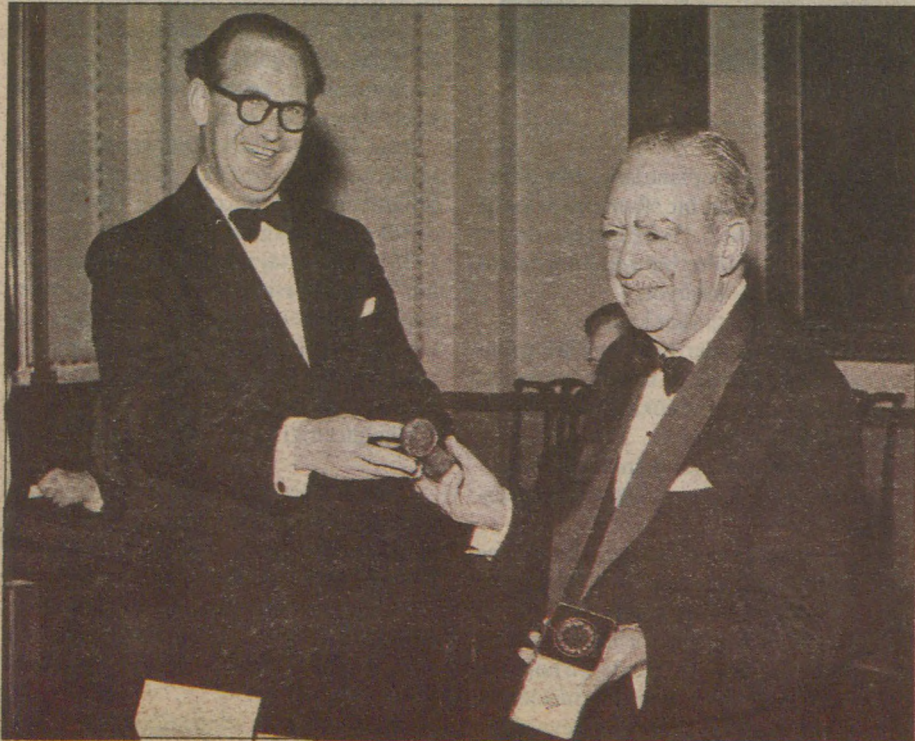
Yalman:

- O halde sizin, neden komünist diye bir damganız var. Neden siz, bu sözü yalanlayacak yerde, gerçekleştirecek şekilde konuşuyorsunuz.

- Çünkü damarıma basıyorlar. Önceden karar vermişler. Ben bu baskı karşısında, meydana okumak ihtiyacıyla 'Evet, işte, komünistim' demekten kendimi alamıyorum. Bir de şu var: Mademki beni bulaşıcı bir hastalığa tutulmuş sayıyorlar ve benimle temasa gelen tehlikeye düşüyor, ben de başkalarına zarar gelmemesi için, bizzat, kendime yafta asıyorum.

Nâzım Hikmet, Yalman'ın sorularına bu türden cevaplar verdikten sonra, kendi kendine cevaplar verirdesine, iç dünyasını açıyor Yalman'a:

- "Benim ruh alemim kendime mahsus bir alemdir. Ne gibi hayallerim olduğu hakkında, kimseye hesap vermeye mecbur değilim. Siz bir liberalsiniz ve hürriyet taraftarısınız. Ben

Ahmet Emin Yalman (sağda) Nâzım Hikmet'in salıverilmesini isteyenlerdendi.

Nâzım Hikmet'in kardeşi Samiye Yalırım ile Müzehher Vâ-Nû, cezaevi odasında...

ise, planlı cemiyet yoluyla öyle bir sosyal düzene varılmasını istiyorum ki, insanların arasında, zora, baskıya polis müdahalesine, köleliğe, sefalete, fuhuşa, şakavete, cinayete yer bırakılmasın. ... Ege, böyle bir rüyayı sevmek bir suç ise, böyle bir suç, ancak başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışırsam suç olur. Buna ihtiyaç duymam. Gizli bir cemiyet kurmaya kalkışmam.

Karşılıklı görüşme sırasında, A. Emin Yalman, Nâzım'a şu soruyu yöneltir:

- Tahsil hayatınızı geçişiğiniz Rusya'ya gitmek isteği duyuyor musunuz?

Hemen cevap verir bu soruya:

- Gitmeyi nasıl isteyebilirim. Beni orada gebertirler.

Yalman, Nâzım Hikmet'le hapisanede yaptığı konuşmayı Vatan gazetesinde bütün ayrıntıları ile yayımlayınca, ortalık karışır.

Şair, eski dostu Valâ Nurettin'e hapisaneden gönderdiği mektupta Yalman'a, adeta, ateş püskürür. Vâ-Nû'ya yazdığı mektubun özeti şöyle:

- Yalman Bey'in yazdığı makale yüzünden öfkeli ve bir hayli de mahzun bir ruh hali içindeyim. Yalman, benim kendisine söylemediğim bazı şeyleri söyletmiş. Kendisine hiçbir şey vaat etmiş değilim. Ama susuyorum. Yazdığı bu röportajda benim aklımdan dahi geçirmedim sözleri bana söyletmiş.

Yalman, anılarında, yazdıklarının, aynen, Nâzım Hikmet'in söyledikleri olduğunda ısrar eder.

Hikmet açlık grevinde...

Bu tartışmalar sürüp giderken, Nâzım Hikmet, hapisten mutlaka çıkacağı umuduna kapılır. Ama, af yasağı komisyonunda unutulur. Meclis, yeni bir seçime gitmek üzere olduğundan, bu konuyla ilgilenmez. Konu, ancak, seçimlerden sonra göreve başlayacak yeni Büyük Millet Meclisi'nde ele alınabilecektir.

Nâzım Hikmet, patlama noktasındadır. Nitekim, Valâ Nurettin'e yazdığı 5 Nisan 1950 tarihli mektubunda patlar da. "Artık kimsenin yarattığına ihtiyacım yok. Kurtulmak için hazırlayacağım dilekçenin pulu kendi açlık grevim olacaktır." der. 8 Nisan'da açlık grevine başlayacağını bildirir.

Konuyla yakından ilgilenen Yalman, Nâzım'a hitaben yayımladığı yazısında der ki: "Hepimiz faniyiz. Asıl amacımız memleketimizin havasını, her zaman için teneffüs edilebilecek hale koymaktır. Siz çok haksızlığa uğradınız, ama, ülkede çok değişme oldu. Size haksızlık edenler artık kalmadı. Onun için, açlık greviden vazgeçiniz."

8 Nisan 1950 günü, Nâzım Hikmet'in cevabı, Vatan gazetesinde çıkar:

- Bahsettiğiniz uyanış ve gelişmeden dolayı, bir Türk vatansveri olarak sevinç duyuyorum. Haksızlığa uğradığım, artık, kanun ölçüleriyle sabit olmuştur. Ordunun ve donanmanın kudretine ve birliğine suikast düşünen bir vatan haini olmadığım herkesce malumdur... 13 yıldır istidalar verdim, muameleye konulmadı. Hakkın galebesi için canımı pul yerine kullanarak son bir istida yazıyorum. Açlık greviden maksadım intihar değildir.

Yaşamak ve memlekete hizmet etmek en büyük emelimdir. Ama derdimi duyurmak için maalesef bundan başka bir vasıta bulamadım."

Avukatı, Mehmet Ali Sebük, hemen Adalet Bakanı Fuat Sirmen'le ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'le görüşüyor. Af umuduyla dönüyor, bunu N. Hikmet'e bildiriyor. Ülkenin her yanından, Cumhurbaşkanı'na toplu af dilekçeleri gönderiliyor. Bu arada Nâzım Hikmet, gizlice, İstanbul'a Paşa Kapısı Cezaevi'ne sevk ediliyor. Hapisanede, şaire, enjeksiyonla gıda vermeye çalışılıyor. Bunu duyan Avukat Sebük, isyan ediyor:

Buna yasal olarak hakkınız yok!

N. Hikmet, Sultanahmet Cezaevi'nden 10

Nisan'da hastaneye kaldırılıyor. Ülke içinde ve dış dünyadan tepkiler, hep biraz daha artarak sürüyor. Özellikle açlık grevine girmesinden büyük üzüntü duyuyor kamuoyu. Bu tepkiyi önlemek için, Ulus gazetesinde bir haber çıkıyor:

"Nâzım Hikmet, mükemmel surette yemek yedi, böylece açlık grevi sona ermiştir."

Şair, yorgun düşmüş. Daha fazla yorulmaması için sırt üstü yatırılmış olarak tutuluyor. Konuşturulmuyor, Bitkin, dermansız.

Avukat Sebük, Milli Savunma Bakanı'yla görüşüyor, ama, Bakan yeniden muhakeme edilmesi için yasal bir yol olmadığı bildiriliyor. Af yok, yeniden muhakeme edilme umudu yok. Avukatı Sebük'ün bir demeci yayımlanıyor Vatan'da:

- Nâzım'ın öleceği ihtimali, korkunç bir ihtimaldir ve bu neslimiz için silinmesi kabil olmayan kara bir lekedir.

Şairin annesi de oruca başlıyor. Doksan yaşındaki Celile Hanım, çile dolduran insanlar gibi, oruç yoluyla, "Halimi Allaha arz ediyorum" diyor. "Belki, hiç olmazsa Allah halime acır, acır da oğlumu kurtarır." Ve Karaköy köprüsünde gözaltına alınıyor, bir süre sonra da serbest bırakılıyor.

Adalet Bakanlığı, hastaneye yatırılma sorununun çözümünü on yedi gün sonra, İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na havale ediyor.

Ve Nâzım, hapisane hapisane, turist gibi dolaştırılıyor. Üsküdar Cezaevi'nden Cerrahpaşa Hastanesi'ne nakledilirken, "Ben tecrübe tahtası değilim" diyor. "Hakkımın verilmesi için açlık grevi yapıyorum. Greve cezaevinde devam edeceğim. Hastanede yatarsam, grevimi bozdurursunuz."

Yalman da, 11 Mayıs 1950'de Vatan gazetesinde, Nâzım Hikmet'e hitaben bir açık mektup yayımlıyor.

- Moskova propagandasına izin vermeyin, diyor özetle.

Nâzım Hikmet'in açlık grevini desteklemek amacıyla, Ankara'da üç şair arkadaş, açlık grevine başlıyor. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday. Bazı hanımlar da Ankara'da kapı kapı dolaşarak af dilekçesine imza topluyorlar. Ama, hiçbiri sonuç vermedi. Ne Başbakan Şemsettin Günaltay'a yapılan başvuru, ne de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderilen birçok imzalı af dilekçesi. Nâzım Hikmet'in akrabası olan Ali Fuat Cebesoy, sık sık Vatan gazetesine gelip, af çalışmalarını sürdürürdü.

950'de yapılan seçimde, CHP seçimleri kaybetti ve muhalefete düştü. Yeni meclis genel af yasası çıkardı ve Nâzım Hikmet, 938

Vera, Nâzım Hikmet'le tanıştığında yirmi üç yaşındaydı...

yılından beri süren hapis hayatından böylece kurtuldu. Ama bu kez, başka bir korku sarmıştı şairi. Onun, yeniden yargılanması gerçekleşmedi. Özel bir af da çıkmadı onun için. N. Hikmet bunların üzüntüsü içinde çıktı haptisten. Bir süre, film dublajında çalıştı. Ortalıkta asker kaçağı olduğuna, bu yaşta sonra askere alınacağına dair haberler dolaşmaya başladı. Bir de öldürülme korkusuna kapılmıştı. Yakınlarına "beni öldürecekler" diye söylediği kulaktan kulağa yayıldı. Ve bir süre sonra, genç bir mühendisin kotrası ile Karadeniz'e açıldığı, denizin ortasında bir Romen gemisine bindiğini, oradan Rusya'ya sığındığı duyuldu gazetelerde.

Şairin, çilesi herhalde bitmemiş olacak ki, ilk dönemde, yeterli ilgiyi görmediği haberleri duyuldu. Hatta, eski arkadaşlarından İlya Ehrenburg, Paris dönüşünde Nâzım'la bir araya gelince, ona dert yanar ve der ki: "Emri verilen otomobilin şoförü patron diye arabanın kapısını açıyor, selam duruyor. Evimin karşısındaki duvarda baştan aşağıya Stalin posteri asılı. Komünist ihtilali bunun için mi yapıldı?"

Ehrenburg, Türkçe'de yayımlanan anılarında bu sözleri naklettikten sonra der ki:

- Ömrünün önemli bir bölümünü hapse geçirmiş Nâzım'a, Rusya'da çok şeyin değiştiğini nasıl anlatabilirdim. ◀

Ara Güler'in objektifinden Recep Bilginer ve Nâzım Hikmet'in Moskova'daki arkadaşlarından Ekber Babayev...